

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ БУДЕННОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ГОРОДЯНИНА

У статті розглядаються психологічні аспекти вивчення буденної життєдіяльності людини. Буденна життєдіяльність визначається як активність, спрямована на задоволення потреб фізичного існування та розвитку. Встановлені особливості психологічної структури буденної життєдіяльності як чинника руйнації довкілля. Розкриті особистісні та середовищні умови екологізації буденної життєдіяльності городянина. Потенціал екологічності, який несе у собі буденна життєдіяльність, розкривається за умови здійснення її особистістю як форми прояву своєї самоідентичності, в аспекті, який позначається як «самість». У процесі здійснення буденної життєдіяльності особистістю із розвиненою «самістю» спрощується структура життєдіяльності, природні людські потреби не затмарюються соціальними очікуваннями та опосередкуваннями.

Ключові слова: *психологія буденної життєдіяльності, структурна динаміка буденної життєдіяльності, особистісні та середовищні умови екологізації буденної життєдіяльності.*

Буденна побутова активність сучасної людини виступає суттєвим чинником погіршення стану довкілля. Наші побутові відходи складаються здебільшого зі штучних матеріалів, ми використовуємо у побуті безліч хімічних сполук. Все це природа не може утилізувати. Ми неощадливо витрачаємо електроенергію, воду, газ тощо. Тому актуальною проблемою екологічної психології є встановлення психологічного змісту, чинників і умов розгортання такої побутової активності людини, яка є ощадливою та безпечною для довкілля.

Оскільки побутова активність досі не виступала предметом психологічного дослідження, ми пропонуємо для її визначення поняття буденна життєдіяльність. Така фіксація дозволить звертатися до наукових уявлень про життєдіяльність, набутих у суміжних із психологією науках, для яких це поняття є вихідним.

Ми визначаємо буденну життєдіяльність як активність людини, спрямовану на безпосереднє задоволення насущних, нагальних життєвих потреб, які постійно відновлюються. До них відносяться фізіологічні потреби (у їжі, активності, відпочинку тощо) та потреби у безпеці (у житлі, теплі, чистому повітрі та воді тощо). Без їх задоволення, як відзначав Абрахам Маслоу, гальмується чи стає неможливим розвиток соціальних та духовних потреб, розвиток людського в людині. Саме в процесі задоволення життєвих потреб в умовах сучасного цивілізаційного розвитку й виникають величезні наванта-

ження на довкілля, які провокують екологічні ризики та небезпеки. Психологічна наука включається у рішення окресленого вище кола екологічних проблем оскільки йдеться про людину та її потреби. У вказаному контексті психологія має виявити чи існує специфіка внутрішньої і зовнішньої детермінації, змісту та структури буденної життєдіяльності як активності, що безпосередньо забезпечує високу якість навколишнього середовища. Таким чином метою статті є встановлення психологічної сутності буденної життєдіяльності та психологічних умов її екологізації.

За своїм природним змістом та призначенням буденну життєдіяльність людини можна поставити в один ряд з біологічною життєдіяльністю організмів. Існування людини залежить від її буденної активності так саме, як існування тварини чи рослини залежить від їх активності у природі. Акти життєдіяльності мають свою динаміку, зумовлену динамікою потреб, але при цьому є постійною складовою нашого життя від народження до смерті, попри свій рутинний характер вони не можуть бути замінені іншими, більш привабливими заняттями. Ми маємо постійно турбуватися про їжу, дотримуватися гігієни, слідкувати за чистотою нашої оселі, режимом праці та відпочинку.

Принципово відрізняє біологічну життєдіяльність організмів від буденної життєдіяльності людини характер впливу на довкілля. Якщо біологічна активність є екологічною, такою що забезпечує певну рівновагу організмів із довкіллям, то буденна життєдіяльність людини навпаки стає все більш загрозливим фактором екологічної небезпеки.

Екологічність життєдіяльності біологічних організмів проявляється вже на рівні метаболічної активності. Обмін речовин створює і перетворює як саму живу субстанцію, так і зовнішні природні умови її існування. Зрозуміло, що умовою життя виступає така активність організму, яка не тільки бере ресурси з середовища, але і повертає їх до нього, більш-менш пропорційно взятому. Якщо баланс отримання та віддачі ресурсів порушується, спрацьовують механізми життєдіяльності, які переводять взаємодію середовища і організмів на новий рівень. Таким чином, в біологічній життєдіяльності виникає єдність, «зрощення» організму з середовищем як запорука життя. Життєдіяльність у тваринному світі виступає також як адаптивна поведінка, що підвищує ефективність взаємодії організму з середовищем як умови забезпечення їх єдності.

У процесах соціогенезу взаємозв'язки життєдіяльності людського індивіда з природним середовищем докорінно змінюються. Вони все більше втрачають свій безпосередній характер і опосередковуються соціальними факторами – економічними, культурними, демографічними і т.п. Практично всі прояви природного життя людини «одягнені» у культурні форми, які підкорені історичній динаміці, за-

лежать від соціального устрою суспільства, рівня його економічного розвитку і відтворюються у життєвому укладі.

Однак, соціальне опосередкування людської життєдіяльності, її віддалення від безпосереднього її джерела - природи, аж ніяк не означає ослаблення її природної детермінації. Воно означає зміну характеру зворотного впливу життєдіяльності на природне середовище. Життєдіяльність людей впливає на природу не тільки як природне явище, не стільки засобами різноманітних природних «відправлень» людини, скільки всією сукупністю її соціальних засобів, предметів і знарядь. Внаслідок цього втрачається відповідність отриманого з природного середовища та того, що повертається у природу. Окрім того змінюється якість того, що повертається у природу. Ті продукти і відходи життєдіяльності, які повертаються у природу, не можуть бути асимільовані нею в силу свого «неприродного», штучного походження. Саме ця обставина порушує баланс у системі «природа - людські популяції», порушує єдність людського організму з середовищем. Руйнування зовнішніх системних взаємозв'язків призводить до порушення внутрішніх зв'язків в кожній підсистемі. З одного боку в людських популяціях збільшується кількість хвороб, пов'язаних з поганою екологією, з іншого боку руйнуються природні біогеоценозні зв'язки.

Соціальне обумовлення життєдіяльності та її нерівноважні відносини з природним оточенням відображаються в її психологічній структурі, яка за своїми компонентами і зв'язками між ними відповідає структурі соціальної предметно-перетворюючої діяльності. Тому діяльнісний підхід до вивчення психічного є продуктивним для аналізу структурних характеристик та особливостей психічного устрою буденної життєдіяльності як однієї із форм активності людини, яка має ознаки діяльності – предметність, суб'єктність, осмисленість.

Психологічними складовими життєдіяльності, якщо трактувати її в рамках теорії діяльності А.Н.Леонтьєва, є потреби, мотиви, цілі, умови їх досягнення, яким відповідають окремі діяльності, дії, операції [1, с. 101-123]. Специфіка буденної життєдіяльності людини, у порівнянні з життєдіяльністю тварин, полягає в тому, що всі її складові «одягнені» в соціально-культурні форми. Наприклад, для отримання продукту, що задовольняє харчову потребу потрібно досягти безліч проміжних цілей: піти до магазину, віднайти, купити, приготувати продукт, і тільки потім його з'їсти, користуючись соціальним приладдям у вигляді виделки і ножа. Структурна динаміка життєдіяльності, різні трансформації її компонентів (мотивів, цілей, умов) та їх зовнішніх проявів (діяльностей, дій, операцій) також обумовлена соціально-історично. Культурні засоби і знаряддя, що опосередковують задоволення природних потреб, стають в історичному процесі все більш різноманітними в своїх характеристиках. Це

зумовлює можливості «зсуву» мотиву на проміжні цілі, мотивацію життєдіяльності безпосередньо цими засобами і знаряддями.

У результаті «зсуву» мотиву на мету та умови діяльності з'являються такі форми буденної життєдіяльності, які не спрямовані на задоволення природних потреб, а іноді просто перешкоджають цьому процесу. Наша гонитва за новим, модним, комфортним є тому підтвердженням. Така життєдіяльність вимагає значної кількості природних ресурсів і повертає у природу все більше штучних відходів.

Проблему не вирішує свідома орієнтація деяких людей на повернення у природу, підпорядкування мотивів, цілей, умов життєдіяльності тим природним потребам, які її спонукають. Така життєва стратегія звужує сферу соціальної активності людини, істотно змінює життєвий уклад.

На нашу думку, конструктивним виходом тут є здійснення людиною буденної життєдіяльності як форми прояву своєї самоідентичності, в тому аспекті, який А.Маслоу назвав самістю. Самість – це глибинне відчуття людиною свого права існувати в цьому світі, бути самою собою, права на любов і повагу без усяких «якщо-умов». Таке відчуття закладається у дитинстві, коли дитину приймають цілісно, безумовно люблять і вводять вимоги до неї таким чином, що зберігається її відчуття «я потрібний батькам». Люди з розвиненою самістю ні від чого не захищаються, нічого не вимолюють і не доводять. Вони витрачають енергію не на захист, а на справді людську життєдіяльність – здоров'я, любов, добрі справи, творчість [2, с. 72-89].

У процесі реалізації самості спрощується структура буденної життєдіяльності. Природні людські потреби не затьмарюються соціальними очікуваннями та опосередкуваннями: людина хоче їсти, а не відвідати дорогу ресторацію, вона потребує відпочинку, а не поїздки на модний курорт, фізичної активності, а не кросівок «Nike». В контексті самості природним чином формуються уявлення про здорову їжу, яка повинна давати енергію для продуктивного життя і творчої праці. Так само без внутрішньої боротьби і напруги вирішується безліч інших питань повсякденного життєустрою.

На основі розглянутих умов екологізації буденної життєдіяльності продемонструємо деякі шляхи управління цим процесом на прикладі жителів великого міста. Міське середовище дає величезні можливості, але й одночасно і обмеження, для формування буденної життєдіяльності, яка не шкодить довкіллю. З одного боку у місті представлена величезна кількість товарів та послуг, які провокують дію психологічного механізму зсуву потреби на інші складові життєдіяльності. З іншого боку у місті складаються передумови для вільного прояву та розвитку самоідентичності особистості як самої: анонімність, толерантність, широкі можливості самореалізації, в тому числі і творчої активності.

Забудова сучасного міста досі ще орієнтована переважно на розвиток буденної життєдіяльності, яку аж ніяк не можна назвати екологічною. Прикладом такої забудови слугують так звані торговельно-розважальні комплекси, у яких людина занурюється у вир різноманітних спокус – гарних речей, привабливої їжі, невибагливих масових розваг. Мало хто з відвідувачів цих місць задовольняється запланованою покупкою чи їжею. Ми їмо чи купуємо зайве, оскільки тут механізми зсуву потреби на інші складові діяльності використовуються напрочуд майстерно.

Що може протиставити сучасне місто таким «неекологічним» просторам? Цікаві можливості для планування об'єктів міської інфраструктури, у яких самість особистості може вільно виявлятися та розвиватися, зумовлюючи природність її буденної життєдіяльності, відкриває концепція «третього місця», запропонована у 90 роках минулого сторіччя американським соціологом Реєм Ольденбургом [3].

«Третє місце» – це частина міського простору, яка сполучає у собі функції традиційних місць перебування людини: роботи та дому, дозвілля та дому, навчання та дому тощо. У цьому сполученні породжуються нові якості людської повсякденної активності – екологічність, гуманність та комфортність.

Прикладом «третього місця», яке сполучає у собі функції роботи та дому є так звані коворкінги. Коворкінг (англ. co-working, ті, що спільно працюють), являє собою модель діяльності, у якій загальним є лише простір, де збираються люди. У коворкінгу можна орендувати обладнане всім необхідним робоче місце. Тут є кухня, де можна розігріти свою їжу, або замовити просте блюдо, каву або чай. Деякі коворкінги мають окрему кімнату для відпочинку. Постійними відвідувачами коворкінгів є люди, які виконують разові замовлення, не входять до штату певної фірми чи організації і таким чином не мають постійного робочого місця (програмісти, дизайнери, журналісти тощо). Простір коворкінгу є привабливою альтернативою роботі вдома, оскільки дає можливість спілкування, виконує функцію «зарядження» колективною енергією праці. Останнім часом популярності набувають спеціалізовані коворкінги, у яких робочі місця обладнані відповідно вимогам певної професії.

Численними є «третє місце», які сполучають функції місць дозвілля та дому. Сюди відносяться сучасні бібліотечні, музейні, театральні простори, тайм-кафе, парки з обладнаними для різних занять зонами та шляхами, так звані креативні квартали тощо. Їх об'єднує загальна ідея – зручне, безпечне, естетичне середовище для вільного самовираження творчих сил людини. Ознакою дому тут є наявність місця для задоволення харчової потреби як необхідної умови продовження основної активності. Це може бути кухня, де можна приготувати чи підігріти їжу, бар із соками чи кавою. Задоволення природних потреб тут на є самоціллю, воно природним чином вклю-

чене у діяльність, яку обирає сама людина для творчого виявлення своїх сутнісних сил.

Здорова, недорога їжа, можливість проявляти та змінювати різні форми активності та відпочинку, цікаве спілкування надають будь якому «третьому місцю» функцію формування та підтримання екологічності буденної життєдіяльності городянина. Сучасна молодь все активніше обирає їх як альтернативу торгівельно-розважальним комплексам, які за своїми функціями спрямовані на підтримку традиційної буденної життєдіяльності. Таким чином проектування цільових просторів життєвої активності городян само по собі виступає чинником екологізації їх способу життя у місті.

В цілому за результатами проведеної розробки проблеми можна зробити наступні висновки.

Встановлення психологічного змісту та структури буденної життєдіяльності людини, спрямованої на задоволення потреб фізичного існування та розвитку є актуальним завданням екологічної психології. Людина завдає значної шкоди довкіллю саме в процесі задоволення вказаних потреб, бо цей процес нині веде до виснаження природних ресурсів, засмічення відходами із штучних матеріалів, які важко утилізувати тощо.

Показано, що внутрішнім чинником неекологічності буденної життєдіяльності сучасної людини виступають суперечливі відносини між її психологічним змістом та структурою. За своїм змістом буденна життєдіяльність людини має потенційні можливості бути екологічною, наближатися до життєзабезпечуючої активності інших представників живої природи, яка підтримує рівновагу в системі «організми-середовище». Однак за своєю соціально зумовленою структурою та динамікою зв'язків між структурними компонентами (мотивами, цілями, умовами) буденна життєдіяльність виступає реальним чинником порушення рівноважних відносин в цій системі. Сучасне суспільство споживання інвертує відношення між мотивами та цілями буденної життєдіяльності, стимулює формування квазі-потреб, задоволення яких не спрямоване на підтримання життєвих процесів, а іноді просто шкодить здоров'ю людини. Така життєдіяльність вимагає значної кількості природних ресурсів і повертає у природу все більше штучних відходів.

Потенціал екологічності, якій несе у собі буденна життєдіяльність, розкривається за умови здійснення її особистістю як форми прояву своєї самоідентичності, в аспекті, який позначається як «самість». У процесі здійснення буденної життєдіяльності особистістю із розвиненою «самістю» спрощується структура життєдіяльності, природні людські потреби не затьмарюються соціальними очікуваннями та опосередкуваннями.

На прикладі організації простору великого міста виділяються деякі шляхи управління процесом виявлення та розвитку самоіден-

тичності особистості городянина як умови екологізації його буденної життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н.Леонтьев. – М., Политиздат, 1977. – 304 с.
2. Маслоу А. Психология бытия / А.Маслоу. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 304 с.
3. Oldenburg, Ray. The Great Good Place. New York: Marlowe & Company, 1991

REFERENCES

1. Leont'ev A.N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'. / A.N.Leont'ev. – М., Politizdat, 1977. – 304 s.
2. Maslou A. Psihologija bytija / A.Maslou. – М.: Refl-buk, К.: Vakler, 1997. – 304 s.
3. Oldenburg, Ray. The Great Good Place. New York: Marlowe & Company, 1991

УДК 159.922.6

РУДОМИНО-ДУСЯТСКАЯ Е. В.

Институт психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины, г. Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ОБЫДЕННОЙ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОРОЖАНИНА

В статье рассматриваются психологические аспекты исследования обыденной жизнедеятельности человека. Дано определение обыденной жизнедеятельности как активности, направленной на удовлетворение потребностей физического существования и развития. Выделены особенности психологической структуры жизнедеятельности как фактора разрушения природной среды. Раскрыты личностные и средовые условия экологизации обыденной жизнедеятельности жителя города.

Потенциал экологичности, которой несет в себе будничная жизнедеятельность, раскрывается при условии осуществления ее личностью как формы проявления своей самоидентичности, в аспекте, который обозначается как «самость». В процессе осуществления будничной жизнедеятельности личностью с развитой «самостью» упрощается структура жизнедеятельности, естественные человеческие нужды не омрачаются социальными ожиданиями и опосредствованиями.

Ключевые слова: *психология обыденной жизнедеятельности, структурная динамика обыденной жизнедеятельности, личностные и средовые условия экологизации обыденной жизнедеятельности.*

UDC 159.922.6

O. V. RUDOMINO-DUSIATSKA

G. S. Kostiuk Institute of Psychology NAPS Ukraine, Kyiv

**PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF ECO-FRIENDLY
EVERYDAY LIFE OF TOWNSMAN**

The article deals with the psychological aspects of the study of everyday human life activity. Everyday life activity - is the activity aimed at satisfying the needs of physical existence and development. The features of the psychological structure everyday life as a factor in the destruction of the natural environment are described. Personal and environmental conditions of eco-friendly everyday life of townsman are highlighted.

Everyday of human life activity bears the potential of ecological compatibility. This potential is revealed in a selfhood, as a display self-identity of personality. For a person with high levels of selfhood, a structure of human life activity becomes easier. Life becomes more natural, less mediated social expectations.

Key words: *psychology of everyday human life activity, structural dynamics of everyday life activity, personal and environmental conditions of eco-friendly everyday life.*

Матеріал надійшов до редакції: 05.05.2015